

Daners, bancas, bursa e products finansials

La muntada da las finanzas en il circuit economic

■ **Sper ils emploiads, las interpresas ed il stadi furman las bancas in dals quatter acturs principals da l'economia. Entaifer ils fluss economic reguleschan quellas ils stgomi monetars tranter ils singuls acturs: l'emploia po plazzar ina part da ses daners a la banca; l'interpresa po da l'otra vart emprestar da la banca daners per far novas investiziuns e svilupper sias activitads.** L'emploia po dentant era investir ina part da ses daners a la bursa. Ils differents products finansials che vegnan martgadads qua pussibiliteschan medemamain a las interpresas da far novas investiziuns; ils investiders da lur vart speran da pudair augmentar qua tras lur gudogn.

Las furmas dal daner

En il decurs da l'istorgia han differents raubas servi sco med da barat. Pli da vegl vegniva rauba barattada cunter rauba, per exempel cliniez cunter graun, biestga cunter utensils. Sch'insatgi vuleva barattar pelitschas cunter graun stueva el chattar il partenari che tschertgava tala rauba e vegnir perina cun quel davart la quantitad da barat. En vista a questas difficultads han ins tschertgà in med da barat reconuschì generalmain. Tals meds èn stads per exempel vivondas, metals, minerals. A la fin ha il daner da metal pudì sa var valair. Quel valeva a l'entschatta gist tant sco il metal ch'el cuntegneva.

Oz existan ils daners tant en furma contanta (bancnotas e munaidas) sco er en furma scritta (contos da banca u contos postals, daner electronic). La gronda part dals transfers monetars succedan mo pli sin palpiri: dal conto dal cumprader vegn l'im-

port deducì e credità sin il conto dal vender.

La massa monetara

Per mantegnair en equiliber l'economia sto il current da daners vegnir adattà al current da bains. La regulaziun da la quantitad da daners è l'incumbensa la pli impurtanta da las bancas centralas.

La quantitad da daners po vegnir influenzada cun metter daners en circulaziun (crear daners) u cun prender daners ord circulaziun (disfar daners). Sche la quantitad da daners vegn sminuida, tschessa la dumonda totala, entant che quella crescha cun augmentar la quantitad da daners.

Las bancas naziunalas emprovan d'influenzar il svilup economic cun diriger la quantitad da daners. Uschia vegn la quantitad da daners sminuida per exempel tar in'inflaziun (dumonda surpassa la purschida). En cas da recessiun vegnan las bancas centralas perencunter ad empruvar d'augmentar la dumonda cun far ina politica da daners generusa.

Las devisas

La banca centrala d'in pajais emetta bancnotas ed empresta daners a las bancas commercialas. Ella creescha uschia la basa monetara. La plipart da las munaidas naziunalas (numnadas devisas) fluctueschan libramain sin il martgà da devisas, tut tenor la dumonda e l'offerta. La banca centrala po influenzar il curs da stgomi cun cumprà u vender grondas quantitads da devisas estras u cun midar il tschains ch'ella applitgescha per las bancas.

Il stadi n'ha betg il dretg da duvrar la banca centrala per finanziair las expensas publicas. En tscherts pajais betg democratics fan las regenizas stampar senza retnientschas bancnotas per lur agen diever; quai accelera l'inflaziun e renda povra la populaziun, perquai ch'il daner perda valur.

La bursa a Turitg.

FOTO ROLF KREKELER/PIXELIO

Las bancas

Ils consuments na dovran per regla betg tut lur entradas per cumprà bains da consum; ina part da lur entradas mettan els da la vart per spargnar. Ils motivs per spargnar pon esser la scolaziun dals uffants, la cumpra da raubas charas (sco per exempel in auto), in viadi a l'ester, la cumpra d'ina atgna chasa u il provediment personal.

Per gronda part mettan ils consuments a disposiziun ils daners spargnads a las bancas. Cun quels pon las bancas dar credits als interprendiders per cumprà novas maschinas e novs indrizz. La banca ha qua la funcziun d'intermediatura tranter quel che dat e quel che prenda ils daners. Quai ch'els ins spargnan, vegn emprestà ad auters transitoricamain. Ils daners spargnads na van pia betg a perder a l'economia (danor cun tressoriser), mabain restan en la circulaziun economica.

Lur muntada per l'economia

Las bancas èn pia intermediaturas da finanzas che mettan ils daners dals spargnaders a disposiziun dals emprestaders. Cun pajar in tschains po in'interpresa u ina persuna privata obtegnair in credit per finanziair sias activitads.

Da quai resulta ch'il spargnar è da gronda muntada per l'economia. Spargnar è la premissa la pli impurtanta per renovar e svilupper l'economia. Svilupper novs products e cumprà novs meds da produenziun èn premissas impurtantas per restar en concorrenza sin la fiera mundiala. Be interpresas che pon concurrer èn capavlas da segirar lur plazzas da lavur e porscher pli autas pajas ed in temp da lavur sminui a lur lavurants.

Il funzionament da la bursa

La bursa è in martgà deditgà al stgomi da materias primas (cacau, café e.u.v.), da devisas (dollars, francs, euros e.u.v.) u da valurs (aczijs, obligaziuns e.u.v.). Ella po esser in lieu concret, sco las hallas da martgà dal New York Stock Exchange, u ina platfurma virtuala, sco il Nasdaq.

La bursa la pli enconuschenta è la bursa da las valurs, nua ch'ins stgomia aczijs, obligaziuns ed autras vaglias. Sch'ina interpresa entra en la bursa, propona ella al public da cumprà aczijs per posseder ina part da ses chapital. Questas aczijs pon alura puspè vegnir vendidas ad in curs che fluctuescha constantamain tenor la valur supponida da l'interpresa.

Las previsiuns da la bursa

La valur exacta ed il potenzial futur da las interpresas èn suttemess a tuttas sorts speculaziuns. Per prevesair il svilup d'in titel utilischan ils investiders pliras metodas. Las duas metodas principalas èn l'analisi

tecnica che consista a studegiar las tendenzas dal martgà cun agid da statisticas e l'analisi fundamentala ch'emprova dad evaluar la valur reala d'ina interpresa a partir da sia bilantscha e da ses quintes annuals.

Cura che la valur da bursa da las interpresas è bler pli auta che lur valur reala, han ins ina vaschia da speculaziun. Quai è stà il cas la fin dals onns 1990 en l'euforia da la nova economia. Suenten che la vaschia d'internet è schluppada la primavaira 2000, han fitg blers investiders sin l'entir mund vendi en in'atmosfera da panica lur titels. Ils curs èn uschia crudads massivamain. Er il 20avel tschientaner ha enconuschì pliras crisas da la bursa. La pli impurtanta è stà il crash a la Wall Street il 1929.

Products finansials: ils titels

Las interpresas, las bancas u il stadi emettan titels per reunir chapitals e finanziair lur activitads. Per il cumprader dal titel è quai in med da plazzar ses daners. Duas impurtantas furmas da titels èn l'aczia e l'obligaziun.

L'aczia è ina part dal chapital d'ina interpresa che furma ina societad anonima. Il titular d'ina aczia (acziunari) s'expona ad ina ristga: sche l'interpresa en la quala el investescha è profitabla, survegn el ina part dal gudogn (dividenda); sch'ella fa falliment, po el perder tut ses daners plazzads. La valur da las aczijs sa sviluppa tenor la facultad da l'interpresa e sia capaciad da far in gudogn en l'avegnir. Sche l'acziunari venda puspè sias aczijs ad in pretsch pli aut, realisescha el ina plivalur.

L'obligaziun è ina part d'in emprest emess tras il stadi, tras ina gronda interpresa (publica u privata) u tras ina banca. Il titular d'ina obligaziun s'expona ad ina ristga pli pitschna che l'acziunari, perquai ch'il daner ch'el dat ad emprest al vegn restitui ad ina tscherta data e cun in tschains fixà ordavant. En cas da falliment da l'interpresa vegn el indemnisà avant l'acziunari. Il titular d'ina obligaziun na survegn nagina dividenda.

Products finansials: ils derivats

Derivats èn contracts tranter in vender ed in cumprader che garanteschon il dretg da cumprà u vender in product ad ina data fixa, ad in pretsch fix e per ina quantitad fixada ordavant.

La valur dals derivats dependa da las perspectivas da l'investiziun (aczia, obligaziun, e.u.v.), sin la quala els sa basan. Il cumprader fa pia ina spezia da patg concernent il svilup da la valur da quest'investiziun.

Ils derivats ils pli enconuschents èn las opziuns, ils warrants, ils futures ed ils swaps.

Products finansials: ils fonds d'investiziun

Ils fonds èn portfolios furmads da plirs products finansials (daners contants, obligaziuns, aczijs, derivats). Il volumen d'in fond po variar d'intgins milliuns a pliras milliardas francs.

Ils fonds d'investiziun sa constitueschan d'ina gronda varietad da products finansials. Ils investiders cumpran ina u pliras parts d'in fond. Il curs da questas parts sa sviluppa tenor las performanzas dals products che constitueschan il fond. Ils fonds d'investiziun permettun da plazzar daners a la bursa senza stuair dumagnar ils instruments finansials. Ils fonds d'investiziun èn diversifitgads; sch'il curs d'ina da las aczijs che constitueschan in fond croda, na sa sbassa la valur dal fond betg en la medema proporziun.

In cas spezial dals fonds d'investiziun furman ils uschenunads hedge funds (fonds alternatius). Quels han la funcziun da far gronds gudogns surtut cun specular ed els sa constitueschan savens da derivats. Lur finamira è da cuntanscher resultats che na dependan betg dal svilup dals curs da bursa. Ils hedge funds permettun als investiders da realisar gudogns era sch'els curs da bursa sa sbassan. Lur administraziun sa basa sin in aut nivel da tecnica da finanzas.

Products finansials: ils fonds da pensiu

Fonds da pensiu èn fonds ch'èn liads ad ina u pliras interpresas e servan a finanziair las rentas dals pensiuonds da quellas. Els vegnan alimentads da las contribuziuns dals emploiads e dals employaders.

Er la gronda maioritad da las Svizras e dals Svizzers investescha a la bursa, savens senza savair: ina part dal fond da cumpensaziun da l'AVS (l'emprima pitga) è plazzada sin ils martgads da finanzas. Era la facultad da las instituziuns da prevenziun che administreschon la segunda pitga vegn investida a la bursa. La terza pitga (il respargn privat) sa constituescha surtut da fonds d'investiziun.

Las plivalurs da la bursa realisesadas en periodas da conjunctura auta finanziareschan pia per part nossas pensiuonds. Tuttina è il sistem fragil, perquai ch'il pli pitschen crash ristga da metter en privel ina part da las rentas d'in grond dumber da pensiuondis futurs.

La preschentaziun:

Dossier «Finanzas e bursa»

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=1425
www.chatta.ch

Pitschen glossari

Aczia: Titel che represchenta ina part dal chapital d'ina societad anonima.

Affar d'iniziaz: Delict che consista a profiter d'ina infurmaziun che n'è betg anc vegnida rendida publica per realisar transacziuns a la bursa (numnà era affair d'insider).

Agent: Persuna ch'intermediescha titels a la bursa (numnà era broker).

Analisa fundamentala: Studi da las tendenzas dal martgà da bursa cun agid d'ina evaluaziun da la valur da las interpresas a partir da la bilantscha e dals quintes annuals.

Analisa tecnica: Studi da las tendenzas dal martgà da bursa cun agid da statisticas e da probabilitads.

Banca centrala: Autoritad monetara d'in stadi che emetta bancnotas e dirigia la politica monetara.

Banca privata: Banca spezializada en la gestiun da la facultad privata.

Basa monetara: Munaida emessa tras la banca centrala che cumpiglia il daner contant (bancnotas e munaidas) ed avairs son contos da giro a la banca centrala.

Crash: Crudada andetga ed abrupta dals curs da la bursa.

Daner: Med legal da pajament. Il daner po esser contant (bancnotas e munaidas) u en scrit (contos da banca, daner electronic).

Derivat: Product finansial che prevesa ina transacziun futura a cundiziuns fixadas ordavant.

Devisas: Munaidas naziunalas (franc, dollar, euro e.u.v.).

Dividenda: Part dal gudogn attribui a mintga aczia d'ina societad anonima.

Dow Jones: Index principal da la bursa da New York che reflectescha la performanza d'ina trentina dad interpresas americanas.

Fond d'investiziun: Fond da plazzament tradiziunal che sa constituescha dad aczijs e d'obligaziuns.

Fond da pensiu: Fond d'investiziun che serva a finanziair las rentas dals pensiuonds d'ina u pliras interpresas.

Hedge fund: Fond alternativ furmà surtut da derivats.

Index dals curs da la bursa: Indicatour da la performanza a la bursa d'in tschert dumber d'interpresas.

Massa monetara: Total dals daners en circulaziun en l'economia, cumpiglia il daner contant (bancnotas e munaidas) ed il daner scrit (contos da banca, daner electronic).

Nasdaq: National Association of Securities Dealers Automated Quotations, la pli gronda bursa electronica dal mund.

Obligaziun: Emprestand negociabel accordà ad in'interpresa u ad ina collectivitad publica.

Politica monetara: Activitad da la banca centrala che furma ina part integrala da la politica economica d'in stadi.

SMI: Swiss Market Index, index principal dal martgà svizzer da las aczijs che mussa la performanza a la bursa da ventg interpresas svizras pli grondas.

Stock option: Opziun che permetta als emploiads d'ina interpresa da cumprà aczijs ad ina data e per in pretsch fixads ordavant.

SIX: Swiss Exchange, bursa svizra cun sedia a Turitg.

Titel: Dretg sigillà, per exempel in'aczia u in'obligaziun.

Tschains directiv: Tschains fixà tras la banca centrala che influenzescha directamain ils tschains applitgads tras las bancas.

Vaschia da speculaziun: Situaziun da survaltaziun da las valurs da bursa da las interpresas.